

CONSECINȚELE PACTULUI RIBBENTROP-MOLOTOV ASUPRA POLITICII IDENTITARE DIN RSSM

Noroc LARISA, dr., conf. univ.,
Sava BALAN, dr., conf. univ.

Summary

The study reflects the consequences of the Ribbentrop-Molotov Agreement on identity politics in MSSR that were intended to compromise national identity. There are analyzed some manipulation tactics of the Soviet regime as historical revisionism, the dissemination of myths concerning two distinct nations and languages etc. A special attention is given to resistance actions against the Moldovenism and highlighted the successes in favor of Romanianism (the 60s, 80s, and 90s of the twentieth century), and the attitude of revanchist parties towards the national values.

În conformitate cu Protocolul adițional secret (art. 3) al Pactului Ribbentrop-Molotov, Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herța au fost ciuntite din teritoriul României [31]. Doar după o lună, guvernul sovietic a dezmembrat Basarabia în trei. Partea centrală a fost numită RSSM, formată din 30.000 km², plus 4.100 km² de teritoriu de pe malul stâng al [Nistrului](#). Sudul Basarabiei (de la Marea Neagră) și partea de nord a acesteia, împreună cu N Bucovinei și Ținutul Herța, teritorii ce însumau 14.400 km², precum și restul de 4.000 km² din fosta republică autonomă înființată peste Nistru în 1924, au fost atribuite Ucrainei. Instaurarea guvernării comuniste (28 iunie 1940) [3, p. 270, 348] a fost marcată de instituirea regimului totalitar, care anula practicile democratice și monopoliza toate domeniile: politic, economic, social. O luptă înverșunată s-a dat împotriva disidenței politice, iar represaliile sistematice sau periodice au devenit o formă a politicii interne. Pentru a fortifica regimul nedemocratic, a fost organizată la cel mai înalt nivel *ideologizarea și politizarea totală a societății*. Întregul sistem trebuia să contribuie la crearea omului sovietic, care ar fi avut o conștiință sovietică, fiind supus și dedicat totalmente noului sistem. Iar pentru ca procesele de *cultură, identitate și politică* să se desfășoare în unison, trebuia să fie reinterpretată identitatea națională și rescrisă istoria. Pentru rescrierea trecutului și inducerea în eroare a maselor în folosul doctrinei comuniste, au fost puse în mișcare colective întregi de „cercetători” și „scriitori” [8].

Potrivit prof. univ. dr. Frigioiu Nicolae, sistemul sovietic a folosit pe larg distorsionarea adevărului și manipularea societății pentru a se legitima [9, p. 16]. Bolșevicii au impus o interpretare proprie a apartenenței etnice a băștinașilor, au dezvoltat ideea despre două popoare distincte, declarându-i pe locatarii din RSSM „moldoveni”. România și națiunea românească erau declarate imperialiste, burgheze, asupritoare, iar cei care susțineau românismul au fost etichetați drept trădători. Broșurile și altă literatură propagandistică scrisă de ideologii sovietici elucidau sarcinile partidului comunist, inoculându-se credința că: puterea în RSSM a fost cucerită de pătura muncitoare susținută de armata roșie eliberatoare, chiaburimea personalizează dușmanul poporului, puterea socialistă urmărește zidirea societății socialiste, iar limba *moldovenească* aparține păturii muncitoare [29]. Literatura era transmisă lucrătorilor de partid, președinților sovietelor satești și profesorilor pentru a fi studiată și diseminată în societate. Una din ideile principale care trebuia promovată printre localnici, era că locuitorii Basarabiei aveau legături străvechi cu popoarele slave. Ilustrativ în acest sens este volumul „Istoria norodului moldovenesc” realizat de Institutul Pedagogic „T. Șevcenko” de la Tiraspol, care, potrivit presei propagandistice, trata în chip nou problema dacică, prezenta trăsăturile comune de dezvoltare a Rusiei de miază-zi-asfințit cu cnezatul moldovenesc și legăturile strânse a norodului moldovenesc cu cel ucrainean” [20]. În propagarea miturilor comuniste a fost încadrat activ Institutul de Istorie, Economie, Limbă și Literatură (IHELL), filială a Academiei de Științe a URSS, prin colaboratorii Ion Ceban și Mitrofan Oprea, originari din Transnistria. În cadrul IHELL au fost editate două lucrări de folclor transnistrean, pentru a demonstra că acesta este diferit de tradiția populară orală românească, și publicate manuale de „limbă

maternă”, care puneau în uz un limbaj rusificat cu reguli gramaticale hilare. Noile manuale se axau pe convingerea că moldovenii sunt parte a poporului sovietic și nu a celui român.

Întru susținerea aberațiilor de partid a fost antrenată mass-media propagandistică (Pravda, Octombrie etc.), școala, administrația, armata. În accepția lui Charles King, ideea despre două popoare și două limbi distincte este o dogmă a istoriografiei sovietice, prin care se justificau achizițiile teritoriale. Mai mult, autorul subliniază că identitatea națională poate fi manipulată de elitele politice prin crearea națiunilor, alfabetelor, simbolurilor și limbilor naționale artificiale [15]. Or, eliberarea de clișeele limbii de lemn, care dezvoltă o conștiință de lemn, poate dura ani de zile [8, p. 39, 46].

Printre condițiile care au favorizat implementarea moldovenismului în RSSM au fost: refugiul masiv a intelectualilor în România [12], deportările [4, p. 97, 122], colonizarea masivă cu străini [26, p. 170-172]. Metodele coercitive erau însoțite de cele de ideologizare, propagandă, rusificarea administrației de stat, promovarea etnicilor străini sau transnistreni în funcții de răspundere, manifestându-se neîncredere față de basarabeni [Ibidem]. Locuitorii urbelor au fost înscriși în buletine drept „moldoveni” [17], numele românești au fost rusificate, iar tineretul era încurajat să învețe limba rusă ca premisă obligatorie pentru obținerea studiilor superioare și ascensiune pe scară ierarhică socială/politică. În activitatea de cercetare istorică și lingvistică basarabeni erau tratați cu suspiciune [22, p. 184-187]. Cu toate cele menționate mai sus, introducerea limbii moldovenești în Basarabia întâmpina dificultăți și procesul de culturalizare prin care au trecut basarabeni în perioada interbelică nu a putut fi neutralizat totalmente [25].

Proiectul „limbii moldovenești”, o metodă prin care s-a manipulat opinia maselor din Basarabia, a înlocuit glotonimul „limba română” prin cel de „limbă moldovenească” și a efectuat trecerea de la grafia latină la cea rusească.

Potrivit istoricului N. Negru, procesul de construire a limbii moldovenești a pornit în cadrul RASSM [28]. Apologetii limbii moldovenești (lingviștii Leonid Madan, Ion Ceban ș.a.) subliniau în anii '30, ulterior în 1945, că, „limba moldovenească nu are nevoie de înrăurire românească, care semnifică nu altceva decât influențe burghezo-moșierești și care sunt străine epocii socialiste”. Ei chemau mediul științific să alcătuiască îndrăzneț cuvinte noi, prin împrumutul lor din limba rusă, dat fiind că „știința marxist-leninistă considera influența culturii ruse asupra celei moldovenești un fenomen progresist” [35]. Rezultatul a fost apariția unei limbi de lemn, cu termeni bizari precum: *cârmozavodnică*, *dădăori*, *limboștiință*, sau cu denumiri de manuale gen: M. Leușcenko și B. Frankovski. *Învățalnic pi fizicî*. Tirașpolea, 1931. La 16 mai 1941, Sovnarkomul (guvernul) RSSM a aprobat „Noua ortografie a limbii moldovenești”, elaborată sub conducerea lui Ion Ceban, în cadrul Institutului Moldovenesc de Cercetări Științifice de la Tiraspol [5]. Principiile fonetice de scriere a noii limbi lua în calcul nu doar dialectele unei regiuni mai mari, dar și graiul unor sate mici. Cuvintele erau scrise în felul cum erau rostite [32, p. 22]. Unele vocabule literare erau negate din considerente ideologice. De ex., este contestat verbul *a interpreta*, deoarece „interpretează doar clasa burgheziei”. Ortografia din 1941 a fost reaprobată în 1945 cu mici schimbări, fiind „restabilit” și alfabetul rusesc. La sesiunea științifică a Institutului de Istorie, Limbă și Literatură (IILL) din RSSM, Filială Moldovenească a AȘ a URSS, din 28–29 mai 1948, lingvistul Andrei Borșci a formulat pentru lexicografia moldoveni sarcina „să evite serioasa și periculoasa boală de „pocloniri”/plecăciuni/ față de lingvistica burgheză, cuvintele suspecte să fie înlocuite cu cele rusești” [23, p. 30]. Politica de creare a limbii moldovenești a fost consfințită și la Congresul II al PC (b) M (1949), la care s-a pus sarcina urgentă de „purificare a limbii de influențe burgheze” [33].

Cu toate că puterea urmărea zelos ca directivele ideologice să fie implementate, se găseau intelectuali care nu recunoșteau vulgarizarea limbii. Printre oponenți figurau persoane influente, cu merite față de puterea sovietică, foști ilegaliști sau participanți la război în rândurile armatei sovietice: Em. Bucov, A. Lupan, C. Coroban, Gh. Bogaci, V. Comarnițchi. Fără a nega termenul de „limbă moldovenească”, ei combăteau „moldovenismul prin: lexic, ortografie, fonetică, stilistică, invocau valorificarea moștenirii literare”.

Lingvistul Gh. Bogaci, în cadrul unei ședințe din 21 august 1950 a Consiliului Științific al IILL, menționa că este inacceptabil ca limba literară să se orienteze după cea vorbită. În an. 1950 Bucov menționa „înlocuirea limbii care a evoluat natural cu una artificială, va constitui o piedică serioasă pentru înfăptuirea cu succes a lucrului ideologic de educație comunistă a poporului moldovenesc”. Tot el ridică problema valorificării moștenirii culturale, studiarea creației autorilor Eminescu, Creangă ș.a., motivând că interzicerea valorificării moștenirii culturale este ca și cum ai închide accesul la limba lui Pușkin, Gogol, Tolstoi [1, p. 282-284]. Dar problema clasicilor trebuia să fie rezolvată de CC al PCM. I. Ceban considera că URSS trebuie să ducă tratative cu România pentru ca scriitorii amintiți să fie considerați moldoveni [23, p. 35].

O altă problemă controversată pentru care lingviștii sovietici nu puteau găsi un consens era originea limbii din RSSM. Circulau mai multe teorii, printre care: *teoria convergenței*, potrivit căreia limba moldovenească este o încrucișare cu cea vlahă (teoria lui Marr, A. Udalițov); *teoria moldovenistă* (I. Ceban, L. Madan), care susținea că limba moldovenească ar fi una originală, independentă de alte limbi; *teoria slavistă*, care constata influența limbilor slave (N. Derjavin, D. Mihalci). Ideea încrucișării plăcu cel mai mult unor lingviști din RSSM, dar în 1950 a apărut lucrarea lui Stalin „Марксизм и вопросы языкознания”, care a supus criticii teoria încrucișării, prin urmare nu mai era vorba ca limba să fie latină și slavă, ci ori latină ori slavă [23, p. 34]. Cercetătorii Institutului de Lingvistică al AȘ a URSS, printre care D. Mihalci, insistau asupra caracterului slav al limbii moldovenești, iar în privința clasicilor cereau ca filologii din RSSM să recunoască clasicii moldoveni de peste Prut: Alecsandri, Creangă, Eminescu, care pot aparține și „popoarelor diferite” [23, p. 36].

Ca urmare a acestor dezbateri, la 3–7 decembrie 1951, a fost organizată la Chișinău o conferință comună a Institutului de Lingvistică al AȘ a URSS și a IILL din RSSM. La aceasta oaspeții B. Serebrennikov, S. Bernștein afirmă că „limba moldovenească” este romanică, iar specificul ei constă în structura gramaticală și fondul lexical de bază. Raportorii în unanimitate au susținut „independența limbii moldovenești” și au reprobato poziția lui Gh. Bogaci, V. Coroban, care puneau la îndoială originalitatea limbii moldovenești. A fost criticat D. Mihalci care se pronunțase anterior pentru recunoașterea în calitate de clasici ai RSSM pe M. Eminescu, V. Alecsandri ș.a. [23, p. 38] Cuvântul de încheiere la conferința i-a fost acordat lui Artiom Lazarev [2], care a confirmat intenția conducerii oficiale de a nu se abate de la doctrina moldovenismului.

Moartea lui Stalin, demararea „dezghețului hrușciovist” [6, p. 98-99], relațiile benefice cu [Republica Populară Română](#) au creat condiții prielnice pentru valorificarea moștenirii clasice [6, p. 101]. Din an. 1950 a început publicarea unor culegeri de opere ale scriitorilor A. Donici (1950), C. Negruzzi (1953), C. Stamati (1953), I. Creangă (1953), Alecsandri (1954), A. Mateevici (1954), M. Eminescu (1954), N. Milescu-Spătaru (1956), I. Neculce (1956), Al. Hâjdeu (1956), B. P. Hasdeu (1956). De menționat însă că la intervenția IILL, editarea clasicilor s-a făcut cu schimonosirea limbii, imprimându-i un pretins specific moldovenesc, corectând forma sufixelor verbale din „ea” în „e”, fiind exclus cuvântul român, înlocuite neologismele etc. Mai mult, în 1956 printre lingviști circulă ideea că discuțiile dintre romanizatori și originaliști din deceniul al patrulea au fost în mare parte neștiințifice, gramatica și vocabularul de bază al limbilor literare română și moldovenească sunt practic identice, iar diferențele sunt neesențiale (I. Varticean, I. E. Tofan ș.a.) [23, p. 41].

În 1956, savanții ruși de notorietate Ruben Budagov și Samuel Bernștein au prezentat revistei „Вопросы языкознания” un articol intitulat „Cu privire la unitatea de limbă româno-moldovenească”, dar articolul în cauză a apărut abia în 1988, în revista „Nistru” când oportunitatea lui nu o mai putea decide PCUS sau PCM [24, p. 132-136]. În 1958 P. Udler a publicat un studiu prin care argumenta că niciun grai de pe teritoriul RSSM nu este de sine stătătoare, toate formează un tot întreg cu graiurile de dincolo de Prut și alcătuiesc graiurile limbii române, parte componentă a masivului lingvistic dacoromân [34, p.185]. La conferința științifică pe probleme lingvistice (19–21 iun. 1961) romanistul D. Mihalci a specificat că opinia privind existența „limbii moldovenești de sine stătătoare” este „din punct de vedere lingvistic un nonsens”

[10, p. 224]. Un alt romanist de la Moscova, Elena Golubova, întrebată dacă limba vorbită în RSSM poate fi numită română, a subliniat: „că nu intră în competența ei să rezolve o astfel de problemă, dar consideră că între aceste limbi nu există diferențe principiale” [23, p. 44]. Odată cu introducerea africateri G, realizare a unor lucrători ai CC al PCM (A. Melnic, D. Cornovan, C. Zubcu) s-a obținut de facto înlocuirea limbii moldovenești, inventată la Tiraspol, cu limba română. Grafia rusească, cu unele abateri ortografice și ortoepice, îi induceau în eroare doar pe neștiutori, iar „limba moldovenească literară” rămânea doar în denumire. Conform lui Eugen Coșeriu, scopul separării limbii moldovenești de cea română nu putea fi atins.

Inexistența unei limbi literare moldovenești a constatat-o și celebrul filolog italian Carlo Tagliavini [30] la Congresul de romanistică din 1956. Romanistul a examinat mai multe lucrări, reviste, articole scrise în „limba moldovenească” și a tras concluzia că pretinsa limbă literară moldovenească nu este altceva decât limba română scrisă cu alfabet rusesc ușor modificat după chirilica slavei ecleziastice folosite de români pe parcursul secolelor. Pretinsa „limba moldovenească” a fost considerată o pseudolimbă, un grai ce face parte din celelalte graiuri ale limbii române [Ibidem]. Mai târziu și romaniștii din URSS, precum D. Mihalci (iun. 1961), au recunoscut că limba moldovenească „există din punct de vedere politic, „însă lingvistic este un nonsens [19].

Pe timpul liderului sovietic Leonid Brejnev au fost luate măsuri dure împotriva militanților pentru drepturile naționale [14, p. 32-33]. Acțiunile antiromâniste au fost cauzate de mai mulți factori: de politica de nealinie promovată de Nicolae Ceaușescu, liderul PCR, de revendicările drepturilor istorice ale poporului român asupra străvechilor teritorii răpitate de URSS în 1940 [3, p. 340], dar și de apariția pe teritoriul RSSM a unor structuri de rezistență națională, circulația foilor volante cu mesaje critice la adresa puterii, cerințe privind perpetuarea culturii și valorilor naționale. La ședința Biroului CC al PCM (13 dec. 1965) au fost criticate alocuțiunile „naționaliste” ale scriitorilor Busuioc, Malarciuc, Druță, Cimpoi, este acuzat scepticismul privind „limba moldovenească”, atacată revista „Cultura” în cadrul adunării activului de partid din 19 apr. 1961, pentru limba prea românească etc. [27] Autoritățile sovietice limitau la maximum abonarea la publicații românești, schimburile culturale erau monitorizate sau stopate. A apărut un număr impunător de hotărâri și alte tipuri de documente ale CC al PCM care prevedeau măsuri îndreptate împotriva conducerii României [21]. În anii '70, CC al PCUS a emis hotărâri speciale în domeniul ideologic (a nu permite profesorilor cu atitudini naționaliste de a lucra în școli, interzicerea lecturii cărților românești) [23, p. 50]. În 1978 este adoptată hotărârea „Despre ridicarea responsabilității savanților secțiilor sociale a AȘ a RSSM pentru nivelul ideologico-politic și teoretic al publicațiilor științifice”. Ca urmare a acestei hotărâri s-au taxat pentru nivelul ideologic și teoretic nesatisfăcător mai mulți oameni de știință (de ex., Gh. Gojin pentru lucrarea „Исследования по молдавской орфоэпии” [13], care, potrivit criticilor, „impunea reguli ortoepice românești și un mod străin de rostire”) [11, p. 94]. A fost revizuită componența colegiului de redacție al revistei „Limba și literatura moldovenească”, s-a constituit o comisie pentru elaborarea recomandărilor privind precizarea și perfecționarea ulterioară a normelor ortografice existente ale limbii moldovenești literare contemporane”. Au mai fost precizate „criteriile științifice” privind editarea folclorului moldovenesc, a monumentelor de literatură veche, a operelor scriitorilor din sec. XIX [7]. Insistența ideologică asupra caracterului deosebit al „limbii moldovenești” îi pune pe lingviști în situații confuze. De exemplu, în 1972 la Chișinău a avut loc o conferință unională pe problemele de tipologie a asemănărilor și deosebirilor dintre limbile înrudite. Raportorii trebuiau să vorbească despre diferitele graiuri sau varietăți teritoriale ale limbilor spaniolă, franceză, engleză, dar în cazul limbii moldovenești și a celei române – ca despre două limbi romanice diferite [18, p.81].

Formal, „limba moldovenească” literară de sine stătătoare a existat până la 31 oct. 1988, ziua când a fost convocată la Chișinău o consfătuire a romaniștilor din URSS. În rezoluția adoptată cu acest prilej se recunoștea unitatea limbilor care funcționează în RSSM și RS România și se hotărâ revenirea la sistemul grafic latin. Împotriva rezoluției a votat un singur lingvist Ion Ceban – rămas credincios invenției sale.

Valorile naționale au fost confirmate și în „Declarația de Independență a Republicii Moldova” din 27 august 1991, documentul fundamental al statului Republicii Moldova, care urma să stea la baza viitoarei Constituții și care denumește limba română. Cu schimbarea conjuncturii politice, în 1994 a fost publicată Constituția Republicii Moldova în care figurează glotonimul „limbă moldovenească” (art., 13). Acest fals a fost criticat de mai multe instituții științifice, inclusiv AȘM [16]. Până în noiembrie 2008, limba română din Republica Moldova avea codul ISO 639: mol, mo, mai târziu, Biblioteca Congresului American a suprimat codurile atribuite „limbii moldovenești” în standardul internațional, urmând ca în locul acestora să fie folosite codurile limbii române: ro, ron, rum. Din martie 2008 și Comisia Europeană a renunțat să mai folosească glotonimul „limba moldovenească” în documentele oficiale. La 5 dec. 2013 Curtea Constituțională a Republicii Moldova a stabilit că decizia din Declarația de Independență referitoare la limba română ca limbă de stat a Republicii Moldova prevalează asupra art. 13 din Constituție. În prezent, Republica Moldova are nevoie de politicieni cu voință politică, care să modifice art. 13 din Constituție cu privire la limba de stat.

În concluzie, conform protocolului adițional secret, URSS a anexat teritorii străine, printre care și Basarabia, impunându-le regimului totalitar. Pentru legitimarea expansiunii teritoriale și compromiterea conștiinței naționale a recurs la ideologizare și metode de manipulare. În pofida acestui fapt, au existat persoane (în special din rândurile intelectualilor) care s-au împotrivit moldovenismului prin utilizarea unui lexic, ortografie, fonetică, stilistică românească, prin valorificarea moștenirii culturale. La sf. sec. XX – înc. sec. XXI întru susținerea limbii române s-au pronunțat AȘM, Curtea Constituțională a Republicii Moldova. Simbolistica și valorile naționale sunt promovate de instituțiile de educație și de cercetare. Considerăm regretabil faptul că și în prezent unele partide politice de stânga continuă să manipuleze cetățenii cu diverse mituri politice, printre care și cel al moldovenismului.

Bibliografie

1. AOSP RM. F. 51, inv. 42, d. 149.
2. Artiom Lazarev (30.X.1914– 16.IX.1999) – istoric și om politic moldovean, organizator al învățământului și culturii din RSSM, membru titular al Academiei de Științe a RSSM. Unul din principalii promotori ai teoriei sovietice despre existența unei națiuni moldovenești diferită de cea română.
3. Bruhis M., Rusia, România și Basarabia 1812, 1918, 1924, 1940, Universitas, Chișinău, 1992.
4. Calvary – Deportations and Destinies. Internațional Simposium 's proceedings, University Press of Brașov, Transilvania, 2010.
5. Ceban Ion – originar din s. Culnaia-Veche, r. Kotovsk, reg. Odesa. A absolvit Institutul Pedagogic din Tiraspol. În timpul primei ocupații sovietice a deținut funcția de șef al Secției de limbă și literatură a Institutului Moldovenesc de Cercetări Științifice. În 1941 a susținut și justificat introducerea alfabetului rus.
6. Cojocaru, Gh., „Dezghetu” lui N. Hrușciiov și problema Basarabiei, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014.
7. Conform prevederilor, nu se mai permitea folosirea unor cuvinte ca: deja, zăpadă, cizmă, popor, seara etc. Din operele clasicilor se exclude etnonimul „român”, glotonimul „limba română”. Așa s-a procedat la reeditarea operelor lui V. Alecsandri, M. Costin.
8. Ficeac, B., Tehnici de manipulare, Nemira, București, 1996.
9. Frigoiu, N., Politologie și doctrine politice, Editura Economică, București, 2001.
10. Frunțașu, Iu., O istorie etnopolitică a Basarabiei (1812–2002), Cartier, Chișinău, 2002.
11. Gojin, Gh., Problematika limbii noastre materne niciodată n-a fost scoasă de pe ordinea de zi, în: Nistru, 1989, nr. 4.
12. Istoricul Negru susține că în Basarabia a rămas doar 11 la sută din numărul învățătorilor de până la ocupație, iar A. Petrencu informează că la sf. lunii octombrie 1940 s-au refugiat peste Prut 100.000 de persoane și că exodul românilor basarabeni a continuat și în lunile următoare.
13. În lucrare erau descrise normele ortoepice ale limbii române literare contemporane.
14. Jordan, B., Lenz, A., 100 de personalități ale secolului. Politicieni, All Educational, București, 2000.
15. King, Ch., Moldovenii, România, Rusia și politica culturală. Arc, Chișinău, 2002.
16. La 5.XII.2013 Curtea Constituțională a pronunțat o hotărâre privind interpretarea articolului 13 alin. (1)

- din Constituție în coraport cu Preambul Constituției și [Declarația de Independență a Republicii Moldova](#).
17. Locuitorii satelor au primit buletine de identitate din 1978.
  18. Mățaș, N., Simulacrul argumentului științific, în: *Limba română*, 1994, nr. 3.
  19. Mândăcanu, V., Veșmântul ființei noastre, în: *Nistru*, 1988, nr. 4.
  20. *Moldova Socialistă*, 1941, 23 mai.
  21. Negru, E., Negru Gh., „Cursul deosebit” al României și supărarea Moscovei – Disputa sovieto-română și campaniile propagandistice antiromânești din RSSM (1965–1985), *Prut Internațional*, Chișinău, 2013, (vol. I, II).
  22. Negru, E., Negru, Gh., Politica de cadre la Institutul de Istorie al AȘ a RSSM în perioada postbelică, în: *Basarabia*, 1991, nr. 12.
  23. Negru, Gh., Politica etnolingvistică în RSS Moldovenească, *Prut Internațional*, Chișinău, 2000.
  24. *Nistru*, 1988, nr. 11.
  25. Noroc, L., *Cultura Basarabiei în perioada interbelică*, UPSC, Chișinău, 2011, ed. a II-a.
  26. Petrencu, A., *Basarabia în Al Doilea Război Mondial. 1940–1944*, Liceum, Chișinău, 1997.
  27. *Politica culturală în RSSM (1944–1956)*, Pontos, Chișinău, 2013, p. 88; *Cultura Moldovei sovietice în documente și materiale 1944–1991*, coordonator V. Ursu, Pontos, Chișinău, 2012.
  28. Potrivit istoricului Gh. Negru, introducerea limbii moldovenești nu era altceva decât justificarea creării unui stat artificial, precum RASSM, ulterior și RSSM.
  29. Pozern, B., Lichidarea culăcimii și sarcinile lucrului de partid, *Editura de Stat a Moldovei*, Tiraspol 1931; *Cum muncitorii și țărani au cucerit puterea și au zidit societatea socialistă*, *Editura de Stat a Moldovei*, Tiraspol, 1938; Borșci, I., *Construirea socialistă în RSSM*. *Editura de Stat a Moldovei*, Chișinău, 1940; Brovko, F., *Reunirea norodului moldovenesc și formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești*, *Editura de Stat a Moldovei*, Chișinău, 1947.
  30. Tagliavini, Carlo, *Origini delle lingue neolatine*, Bologna, 1964, *Lucrarea „Origini delle lingue neolatine” (Originea limbilor neolatine)*, tradusă în română în 1977 la *Editura Științifică și Enciclopedică*, este singura introducere în lingvistică și în filologia romanică de largă circulație în lume care acordă limbii române un spațiu vast.
  31. Ținutul Herța a aparținut principatului Moldovei, apoi României până în 1940, când a fost cucerit de trupele sovietice. În 1997, în rezultatul tratatului de prietenie dintre România și Ucraina, statul român a renunțat de la Ținutul Herța. În 2007, numeroase organizații din [Bucovina](#) de N cât și din România au atacat această decizie și au cerut gov. român să renunțe la tratat.
  32. Борщъ, А., *Новая орфография молдавского языка. Ученые записки Института Истории, Языка и Литературы Молдавской Базы АН СССР, Кишинев*, 1942; Gribincea, A., Gribincea, M., Șișcanu, I., *Politica de moldovenizare în RASSM. Culegere de documente și materiale*, Civitas, Chișinău, 2004.
  33. *Советская Молдавия*, 1949, 17 фев.
  34. Удлер, П., К вопросу о роли диалективных в определении основ молдавского литературного языка, în: *Ученые записки института истории, языка и литературы Молдавского Филиала АН СССР, Кишинев*, 1958, том. 7-8.
  35. Чебан, И., *Очищать молдавский язык от чужих влияний*, *Советская Молдавия*, 1945, 9 сентября.